14.3.2022

Tarkastusvaliokunta

O 41/2020 vp Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelujärjestelmän toimivuus ja palveluiden vaikuttavuus

Sosiaali- ja terveysministeriö oli kuultavana tarkastusvaliokunnassa jo 16.2.2022 ja esitti 15.2.2022 toimittamassaan kirjallisessa lausunnossa näkemyksiä tutkimusraportista ja siinä esitetyistä suosituksista. Tässä lausunnossa keskitytään siten vain tarkennettuihin kysymyksiin koskien raportissa ehdotettua syrjäytymisen ehkäisyn palveluiden ilmiölähtöistä budjetointia.

Yhtä yksiselitteistä tapaa tehdä ilmiölähtöistä tai lapsibudjetointia ei ole olemassa, mutta valitun mallin tulisi aina olla mahdollisimman selkeä, luotettava ja hyödyllinen. Rajausten tekeminen syrjäytymisen ehkäisyn palveluiden ilmiölähtöiseen budjetointiin liittyen ei ole helppoa, sillä periaatteessa koko hyvinvointivaltion toiminta kustannuksineen tavoittelee tai ainakin sen pitäisi tavoitella asukkaidensa hyvinvoinnin edistämistä.

Käsiteltävänä olevassa tutkimuksessa – samoin kuin esimerkiksi valtioneuvoston kanslian asettamassa lapsibudjetointia pohtineessa työryhmässä – on tehty monenlaisia tulkintoja, valintoja ja rajauksia, joiden perusteella tarkastelut on tehty. Niinpä myös tarkastelujen tulokset heijastavat osaltaan valittuja kehyksiä ja tulkintoja, eikä eri näkökulmista tehtyjä analyysejä voi suoraan verrata toisiinsa.

On myös korostettava, ettei ilmiöbudjetointi voi korjata palvelujärjestelmän tai toimijoiden yhteistyön ongelmia. Ilmiölähtöinen budjetti voi olla yksi keino tuoda kokonaisuutta, sen sisällä tehtyjä valintoja ja niiden vaikutuksia paremmin näkyviin, mutta vaatii tietojärjestelmien kehittämistä ja yhteisiä rakenteita ollakseen aidosti hyödyllinen työkalu. Lisäksi tarvitaan tietoa siitä, mitä budjetoiduilla varoilla on saatu aikaan ja mitä vaikutuksia toiminnalla on ollut. Toimiva keino edistää nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palveluiden ilmiölähtöistä budjetointia voisi olla pilotointi ja pilotointien tehokas seuranta hallinnon eri tasoilla.

Erityisen tärkeää on tunnistaa, että hyvistä aikeista huolimatta eriarvoisuus uhkaa vain lisääntyä ja korostua, jos päätöksiä valmisteltaessa ja toimintaa suunniteltaessa ei huomioida niiden *tosiasiallisia vaikutuksia eri asemassa oleviin ihmisiin*. Meidän olisikin kyettävä paljon nykyistä paremmin tarkastelemaan eri palvelujen kykyä tunnistaa haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt ja tukea heitä vaikuttavasti. Ajatus siitä, että syrjäytymisen torjuminen olisi vain jonkin tietyn palvelun tai toimintasektorin tehtävä on kompleksisessa maailmassa mahdoton. Eikä yhteen palvelujärjestelmän osaan suunnattu lisäresurssi ole vaikuttava, jos kokonaisuuden toimivuudesta ei huolehdita eivätkä toimijoiden työnjako ja yhteistyö ole kunnossa.

Kysymykseen peruskoulun roolista syrjäytymisen ehkäisijänä vastaamme painottamalla erityisen huomion kiinnittämistä haavoittuvassa asemassa olevien lasten systemaattiseen tukemiseen osana kaikkea koulun toimintaa ja myös osana budjetointia. Raportissa todettuun ongelmaan tunnistaa syrjäytymisvaarassa olevat nuoret voi tuoda helpotusta opiskeluhuollon palvelujen siirtyminen osaksi hyvinvointialueiden toimintaa. Olennaista on varmistaa, että opettajille kertyvä tieto oppilaan

syrjäytymisriskiin liittyen siirtyy myös opiskeluhuollon toimijoille ja että heillä on konkreettisia välineitä tukea lapsia ja nuoria.

Julkisten varojen käyttöä ja niillä rahoitettujen palvelujen todellista vaikuttavuutta ei ole nykytiedoin mahdollista seurata, kuten raportissakin todetaan. Merkittävä osa lasten ja nuorten palveluihin kohdistuvista määrärahoista ohjautuu kuntiin peruspalvelujen valtionosuuden kautta, ja vaikka peruspalvelujen valtionosuudella ei ole suoranaisesti tarkoitus rahoittaa muita tehtäviä, on kyse kunnan yleiskatteellisesta rahoituksesta, jonka käytöstä päättävät kunnat itse.

Onkin ilmeistä, että talousarviopäätösten vaikutuksia nuoriin olisi kyettävä kaikilla hallinnon tasoilla seuraamaan nykyistä paremmin siten, että palvelujen toimivuuden ja niiden resursoinnin kokonaisarviointi mahdollistuisi yksittäisten palvelujen käyttöä kuvaavien määrällisten suoritteiden sijaan. Tällä hetkellä ikäryhmittäistä kunnittaista tietoa palvelujen käytöstä ja kustannuksista, niiden vaikuttavuudesta puhumattakaan, ei ole saatavilla. Sosiaali- ja terveysministeriö kannattaa raportin suositusta siitä, että määritellään päävastuullinen taho kehittämään ja hyödyntämään arviointi- ja seurantatietoa pitkäjänteisesti.

Tarvittavan tiedonkeruun ja vaikuttavan asiakastyön ja sen seurannan edistämiseksi olisi myös syytä valmistella tarkempaa lainsäädäntöä siitä, mitä tietoja ja kenen kesken voidaan siirtää esimerkiksi monialaisissa yhteispalveluissa kuten Ohjaamoissa. Toimijoiden tarkoituksenmukainen työnjako, yhteistyö ja kyky seurata toiminnan laatua ja vaikuttavuutta eivät saisi jäädä kiinni puuttuvista tiedonsaantioikeuksista.

Osastopäällikön sijaisena, johtaja Annakaisa Iivari

Sosiaalineuvos Elina Palola